

GLOBALLASHUV SHAROITIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING MILLIY O'ZLIKNI SAQLASHDAGI NAZARIY-KONSEPTUAL O'RNI

Samadov Anvar Jovliyevich

Xalqaro Nordik universiteti magistranti E-mail: samadov.anvar@example.uz

Annotatsiya: *Maqolada globallashuv va raqamlashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlab qolish va rivojlantirishda ommaviy axborot vositalarining (OAV) nazariy-konseptual o'rni tahlil etilgan. B. Anderson, M. Maklyuen, M. Kastels, E. Smit, S. Holl kabi xorijiy nazariyotchilar hamda F. Mo'minov, Sh. Quronov, X. Do'stmuhammad kabi mahalliy olimlarning qarashlari qiyosiy o'rganilib, OAV va milliy o'zlik o'rtasidagi munosabatning dinamik tabiati asoslanadi. Tadqiqot natijalari OAVning milliylikni saqlash funksiyasi axborot tarqatish bilan cheklanmasligini, balki yumshoq kuch, madaniy ko'priklari va ma'naviy uzatuvchi vazifalarini ham qamrab olishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *milliy o'zlik, ommaviy axborot vositalari, globallashuv, raqamli media, yumshoq kuch, madaniy meros, tasavvur qilingan jamoa.*

Tasavvur qilingan jamoa va matbuotning roli

The article analyzes the theoretical and conceptual role of mass media in preserving and developing national identity under the conditions of globalization and digitalization. The views of foreign theorists such as B. Anderson, M. McLuhan, M. Castells, A. Smith, S. Hall, as well as local scholars F. Muminov, Sh. Quronov, Kh. Dustmuhammad are comparatively studied, and the dynamic nature of the relationship between media and national identity is substantiated.

Keywords: *national identity, mass media, globalization, digital media, soft power, cultural heritage, imagined community.*

KIRISH

XXI asrning ikkinchi choragida insoniyat axborot oqimlarining keskin ortishi, madaniyatlararo integratsiyaning chuqurlashuvi va raqamli texnologiyalarning shiddatli rivojlanishi sharoitida yashamoqda. Bunday muhitda har bir millat oldida o'zining tarixiy, til, qadriyat va madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish vazifasi turibdi. Bu jarayonda ommaviy axborot vositalari nafaqat axborot uzatuvchi, balki milliy o'zlikni shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi va kelajak avlodlarga uzatuvchi institutsional vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Aksariyat demograflarning baholashicha, hozirgi kunda dunyoda 45–50 millionga yaqin o'zbek yashaydi. Shundan 32 milliondan ortig'i O'zbekiston Respublikasida, qolgani Markaziy Osiyo davlatlari, Rossiya, Turkiya, AQSh, Saudiya Arabistoni va boshqa hududlarda istiqomat qiladi. Bu raqamlar o'zbek xalqi madaniy va axborot maydonining geografik chegaralari nihoyatda keng ekanini

ko'rsatadi va shu maydonda yagona ma'naviy-axborot makonini shakllantirish vazifasini OAV zimmasiga yuklaydi.

Maqsad — globallashuv sharoitida OAVning milliy o'zlikni saqlashdagi nazariy-konseptual o'rnini xorijiy va mahalliy olimlar qarashlari asosida ochib berish hamda zamonaviy raqamli media-makonda milliy mediating funksiyaning xususiyatlarini aniqlashdir.

Asosiy qism

Tasavvur qilingan jamoa va matbuotning rolicheckcommodity

OAV va milliy o'zlik o'rtasidagi munosabatning eng nufuzli nazariy talqini Benedikt Andersonning «Imagined Communities» (1983) asarida ifodalangan. Anderson milliy jamoaning yaratilishi va saqlanishida bosma matbuotning — gazeta, kitob, jurnalning — hal qiluvchi rol o'ynaganini ta'kidlaydi. Uning fikricha, millat — bir-birini umumiy ko'rmagan minglab odamlarning ongida birgalikda mavjud bo'lgan «tasavvur qilingan jamoa»dir va bu tasavvurning shakllanishi aynan ommaviy axborot vositalari orqali yuzaga keladi.

Marshall Maklyuen «The Medium is the Message» (1964) konseptsiyasi orqali har bir media vositasining o'z auditoriyasi tafakkurini, idrok tarzini va madaniy ko'nikmalarini qanday o'zgartirishini asoslab bergan. Uning yondashuvi shuni ko'rsatadiki, OAV faqat axborot tarqatuvchi vosita emas, balki insonning olamni anglash usulini shakllantiruvchi qudratli institutsional kuchdir. Bu nazariy yondashuv zamonaviy raqamli media muhitida ham o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Tarmoq jamiyati va globallashuv tahdidlari

Manuel Kastels «The Rise of the Network Society» (1996) asarida raqamli davrda milliy madaniyatlar tarmoq jamiyati sharoitida qanday qayta shakllanishini batafsil tahlil qilgan. Kastels ta'kidlashicha, axborot oqimlari endi milliy chegaralarni tan olmaydi va bu millatlarning o'ziga xosligi uchun ham yangi imkoniyatlar, ham jiddiy tahdidlar tug'diradi. Bir tomondan, milliy kontent yuqori tezlik va global qamrov bilan tarqatilishi mumkin; ikkinchi tomondan, milliy media-makon xorijiy axborot oqimi bosimi ostida qoladi.

Styuart Holl madaniy identitetni o'zgaruvchan, doimo qayta qurilib turadigan jarayon sifatida talqin qilib, OAVning bu jarayondagi konstruktiv vazifasini ko'rsatib bergan. Entoni Smitning ethno-symbolic yondashuvi esa milliy o'zlikning tarixiy ildizlarini ta'kidlab, ramz, miflar, urf-odatlar va kollektiv xotira orqali uzluksiz uzatilishini asoslaydi. Aynan shu uzatish jarayonida OAV vositachi rol o'ynaydi.

Mahalliy ilmiy maktab qarashlari

O'zbekiston jurnalistika nazariyasi maktabida F. Mo'minovning ommaviy kommunikatsiya nazariyasiga bag'ishlangan tadqiqotlari, Sh. Quronovning O'zbekiston jurnalistikasi tarixi va nazariyasiga oid asarlari milliy media-tafakkurning ilmiy asoslarini boyitgan. X. Do'stmuhammad jurnalistik ijod asoslari

va kasbiy etika masalalarini, K. Allamjonov raqamli avlod va media-savodxonlikni, M. Karimova milliy madaniyat va zamonaviy media o'rtasidagi munosabatlarni o'rgangan.

Mahalliy olimlarning qarashlari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston OAV makonining milliy-ma'rifiy vazifasi tarixan kuchli bo'lgan va bugungi sharoitda raqamli transformatsiya jarayonida ham bu missiyani saqlab qolish va yangi shakllarda rivojlantirish kun tartibida turibdi.

OAVning milliylikni saqlashdagi besh funksiyasi

Yuqoridagi nazariy qarashlarni umumlashtirish asosida OAVning milliylikni saqlash va rivojlantirishdagi besh asosiy funksiyasini ajratib ko'rsatish mumkin:

- axborot-ma'rifiy funksiya — milliy tarix, madaniyat va qadriyatlar haqidagi bilimlarni jamiyatga yetkazish;

- ijtimoiylashtiruvchi funksiya — yosh avlodni milliy o'zlik va qadriyatlar ruhida tarbiyalash;

- integrativ funksiya — turli ijtimoiy guruh va mintaqalardagi vatandoshlarni yagona ma'naviy makonga birlashtirish;

- himoyaviy funksiya — globallashuv tahdidlariga qarshi milliy o'zlik va madaniy o'ziga xoslikni saqlash;

- yumshoq kuch (soft power) funksiyasi — milliy madaniyatning xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlash va diaspora bilan ma'naviy aloqalarni ta'minlash.

Joseph Nye tomonidan ishlab chiqilgan yumshoq kuch konsepsiyasi davlatning o'z madaniy va g'oyaviy jozibadorligi orqali xalqaro maydonda ta'sir o'tkazish qobiliyatini ifoda etadi. OAV bu kontekstda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi: BBC World Service, TRT Avaz, Deutsche Welle, KBS World, France 24, NHK World kabi xalqaro telekanallar mos millatlarning yumshoq kuch potensialini global maydonga olib chiqishning yaqqol misollaridir.

Xulosa

Olib borilgan nazariy tahlil quyidagi xulosalarni asoslash imkonini berdi. Birinchidan, OAV va milliy o'zlik o'rtasidagi munosabat statik kategoriya emas — u doimo o'zgaruvchi, qayta shakllanuvchi va texnologik o'zgarishlarga sezgir tarzda mavjud bo'lgan dinamik jarayondir. Ikkinchidan, raqamli davrda OAVning milliylikni saqlash funksiyasi axborot tarqatish bilan cheklanmaydi, balki yumshoq kuch, madaniy ko'prik va ma'naviy uzatuvchi vazifalarini ham qamrab oladi. Uchinchidan, O'zbekiston OAV makonining keng o'zbek auditoriyasiga — ham vatan, ham diaspora vakillariga — yetib borishi uchun an'anaviy va raqamli media imkoniyatlarini tizimli ravishda birlashtirish strategiyasi zarur.

Mazkur nazariy asos kelgusi empirik tadqiqotlar, jumladan kontent-tahlil, auditoriya so'rovnomasi va xorijdagi vatandoshlar bilan media-alloqalarni rivojlantirish modellarini ishlab chiqish uchun konseptual baza vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Anderson B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. — Revised edition. — London: Verso, 2006. — 240 p.
2. Castells M. *The Rise of the Network Society: The Information Age — Economy, Society and Culture, Vol. 1*. — Oxford: Blackwell Publishers, 1996. — 556 p.
3. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. — New York: McGraw-Hill, 1964. — 318 p.
4. Smith A.D. *National Identity*. — Reno: University of Nevada Press, 1991. — 226 p.
5. Hall S. *Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference* / ed. J. Rutherford. — London: Lawrence & Wishart, 1990. — P. 222–237.
6. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. — New York: PublicAffairs, 2004. — 192 p.
7. Mo'minov F. *Ommaviy kommunikatsiya nazariyasi: O'quv qo'llanma*. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2011. — 248 b.
8. Quronov Sh. *O'zbekiston jurnalistikasi tarixi*. — Toshkent: O'qituvchi, 2003. — 312 b.
9. Do'stmuhammad X. *Jurnalistik ijod asoslari: O'quv qo'llanma*. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2014. — 224 b.
10. Allamjonov K. *Raqamli avlod va media-savodxonlik masalalari*. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 156 b.
11. Xolmirzayev A. *Globallashuv va milliy identitlik: media-aspekt*. — Toshkent: Fan, 2019. — 144 b.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni, PF-158-son, 2023-yil 11-sentyabr.